

EEN LOKALE VERTALING VAN DE DUURZAME ONTWIKKELINGSDOELSTELLINGEN

Lokale schouders voor mondiale uitdagingen

DE 17 DUURZAME ONTWIKKELINGSDOELSTELLINGEN

Lokale schouders voor mondiale uitdagingen

*Een lokale vertaling van de Duurzame
Ontwikkelingsdoelstellingen*

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties zijn universeel en gelden voor alle landen in de wereld. Ze bevatten economische, sociale, politieke en ecologische aspecten van duurzaamheid. Elke burger, overheid, bedrijf, school of organisatie wordt daarmee aangesproken!

Inhoud

Inleiding en leeswijzer	6
De 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen	8
De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen bij lokale besturen	9
1. Beëindig armoede overal en in al haar vormen	10
2. Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw	12
3. Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden	14
4. Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen	16
5. Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes	18
6. Verzeker toegang tot duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen	20
7. Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen	22
8. Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen	24
9. Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie	26
10. Dring ongelijkheid in en tussen landen terug	28
11. Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam	30
12. Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen	32
13. Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden	34
14. Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen	36
15. Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe	38
16. Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen	40
17. Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling	42
Aanvullende informatie	45

Inleiding en leeswijzer

Waarom deze publicatie?

De 'Sustainable Development Goals' (SDG's) of 'Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen' werden goedgekeurd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in september 2015. Ze zijn de opvolgers van de Millenniumdoelstellingen, met dit fundamentele verschil dat ze niet meer uitgaan van de klassieke Noord-Zuid indeling. De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen zijn universeel en gelden voor alle landen in de wereld, noord en zuid, oost en west. Dit betekent dat er veel uitdagingen zijn en tegelijk veel kansen om gezamenlijk de schouders onder dit universele verhaal te zetten.

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen richten zich op overheden, bedrijven, universiteiten en wetenschappelijke instellingen, verenigingen en organisaties, en op de burgers, waar ook ter wereld. Voor steden, gemeenten en OCMW's, als eerstelijnsverantwoordelijke, bieden de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen een interessant kader om vanuit het lokale beleid en de lokale praktijk het verband te leggen tussen lokaal en globaal. Zoeken naar oplossingen voor de klimaatveranderingen, zorgen voor een toegankelijke dienstverlening voor iedereen, samen met de burgers inzetten op de korte voedselketen... het zijn maar voorbeelden van hoe de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen kunnen vertaald worden naar het lokale niveau, ook in Vlaanderen. Bovendien bieden ze een uitgelezen kans om invulling te geven aan de opdracht van elke gemeente zoals vervat in artikel 2 van het Gemeentedecreet:

De gemeenten beogen om op het lokale niveau bij te dragen tot het welzijn van de burgers en tot de duurzame ontwikkeling van het gemeentelijk gebied. Overeenkomstig artikel 41 van de Grondwet zijn ze bevoegd voor de aangelegenheden van gemeentelijk belang voor de verwezenlijking waarvan ze alle initiatieven kunnen nemen.

De manier waarop elke gemeente deze opdracht in de huidige gemeentelijke legislatuur invult, ligt in grote lijnen vast in de Beleids- en Beheerscyclus van 2014 – 2019. Daarom is het essentieel om te vertrekken van wat er al vast ligt of voorbereid is, wanneer de oefening met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen lokaal gemaakt wordt. En er gebeurt al heel wat, gaande van armoedebestrijding naar klimaatplannen of lokale jobcreatie. Dat tonen we in deze publicatie aan met voorbeelden van lokaal beleid en lokale praktijken die inhoudelijk aansluiten bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen. Zo worden de doelstellingen als het ware kapstokken, een inspiratiebron voor lokaal beleid.

Voor wie is het bedoeld?

Over de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen wordt al heel wat informatie aangereikt, maar in deze publicatie willen we in de eerste plaats een voorzet geven voor de lokale vertaalslag van de doelstellingen vanuit beleidsmatig oogpunt. Zo kunnen burgemeesters, schepenen, raadsleden,

het managementteam, de gemeentelijke medewerkers en andere actoren betrokken bij het gemeentelijk beleid (zoals adviesraden) ermee aan de slag. In de praktijk zullen de Noord-Zuid medewerkers, de diensten internationaal en de adviesraden de publicatie kunnen gebruiken om de dialoog in de eigen gemeente aan te gaan. De publicatie die nu voorligt, pretendeert niet om volledig te zijn. In de loop van de volgende maanden en jaren zullen nieuwe voorbeelden en aanvullingen aangebracht worden vanuit de gesprekken en discussies met de lokale besturen zelf. Met lokale besturen bedoelen wij de gemeenten, OCMW's, politiezones, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Voor die steden en gemeenten die een internationale samenwerking hebben of plannen met een partnergemeente (stedenband, netwerk), vormen de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen een uitstekend kader om de samenwerking inhoudelijk vorm te geven. De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen zijn immers universeel en bestrijken veel aspecten van lokaal beleid.

Wat is de inhoud?

De Verenigde Naties keurden 17 doelstellingen goed, die tegen 2030 behaald moeten worden. Bij elke doelstelling zijn er targets of 'subdoelstellingen' vooropgesteld: 169 in totaal. Die subdoelstellingen zijn een eerste stap om de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen te verduidelijken en concreter te maken. De indicatoren die bij deze subdoelstellingen horen, worden verwacht in het voorjaar van 2016 en zullen voornamelijk op andere overheidsniveaus (federaal en Vlaams) worden opgevolgd. 169 subdoelstellingen zijn een behoorlijk pakket waarin wij een voorlopige selectie hebben gemaakt van die subdoelstellingen die volgens ons relevant zijn voor lokale besturen, met voorbeelden uit de lokale praktijk. Deze voorbeelden zijn zeker niet volledig, maar geven een indicatie van hoe de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in Vlaanderen 'lokaal' kunnen ingevuld worden. Wij gaan ervan uit dat in de toekomst deze publicatie verbeterd, aangevuld en verrijkt kan worden zodat het als inspiratie kan dienen voor de lokale besturen, in de huidige periode, en in de volgende legislatuur.

Alles heeft met alles te maken

Bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen komt vaak het woord 'transversaal, integraal of multidimensionaal' aan bod. Bestrijden van armoede, overschakeling naar andere energie, zorgzaam waterbeheer, veerkrachtige infrastructuur... kan niet door één overheidsniveau of door één instelling worden aangepakt. Samenwerking en overleg zijn noodzakelijk naast een heldere kijk op het hele (lokale) beleid, als het ware vanuit een helikopter. Lokale besturen hebben zeker niet alle hefboomen in de hand, maar ze hebben het grote voordeel dat men lokaal beter kan experimenteren, piloottrajecten kan uittesten, waarbij de nabijheid met de burgers een zeer grote troef is. De resultaten van beleid zijn meestal meteen zichtbaar. Dat comparatieve voordeel van lokale besturen is er in de hele wereld. Daarom zijn ze een cruciale schakel in de uitvoering van deze Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen en claimen zij terecht het 'sine qua non'. ●

De 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen

De doelstellingen zijn gebaseerd op 5 pijlers van Duurzame Ontwikkeling

De 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen kunnen worden gegroepeerd in 5 clusters. Dat maakt ze meteen overzichtelijker en meer werkbaar. Deze 5 clusters of P's van duurzame ontwikkeling zijn People, Planet, Prosperity, Peace en Partnership.

De verschillende doelstellingen staan niet op zichzelf, maar zijn verbonden

Elke doelstelling is verbonden met één of meerdere andere doelstellingen. Werken aan doelstelling 1 rond armoedebestrijding, houdt bv. ook een bijdrage in aan vele andere ontwikkelingsdoelstellingen (voedsel, gezondheid, huisvesting, ongelijkheid...). Het is belangrijk deze onderlinge verbondenheid van de doelstellingen niet uit het oog te verliezen. Een gemeente die een bijdrage levert aan één doelstelling, zal automatisch ook bijdragen aan de realisatie van andere Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen.

Interactieve spelmethodiek over de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in jouw gemeente

De VVSG, in samenwerking met 11.11.11, ontwikkelde een spelmethodiek dat dialoog en visieontwikkeling faciliteert voor lokale besturen, adviesraden en andere groepen die willen kennismaken met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in de eigen gemeente. ●

Mondiaal beleid in je gemeente

Op de [website van VVSG](#) > Internationaal > Noord-Zuid > Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen kan je deze spelmethodiek downloaden.

De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen bij lokale besturen

Voor elke Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling geven we op de volgende bladzijden een korte beschrijving van wat de doelstelling inhoudt, de daarbij horende subdoelstellingen, een indicatie van welke subdoelstellingen mogelijk relevant zijn voor lokale besturen (te herkennen aan het pointer-symbool), en een reeks voorbeelden die tonen op welke wijze lokale besturen aan de duurzame doelstelling (zouden kunnen) werken.

1. Beëindig armoede overal en in al haar vormen

Waarover gaat het?

Vandaag leven vele mensen in ontwikkelingslanden met minder dan 1,25 dollar per dag. Ook in België blijft de strijd tegen armoede bovenaan op de politieke agenda's staan. Het doel van deze doelstelling is om armoede op nationaal vlak te halveren tegen 2030. Uiteindelijk wil men overal en in al haar vormen armoede uitroeien.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 1.1 Tegen 2030 extreme armoede uitroeien voor alle mensen wereldwijd, die met minder dan \$ 1,25 per dag moeten rondkomen
 - 1.2 Tegen 2030 het aandeel mannen, vrouwen en kinderen van alle leeftijden die volgens de nationale definities in armoede leven in al haar dimensies, minstens tot de helft terugbrengen
 - 1.3 Nationaal toepasbare sociale beschermingssystemen en maatregelen implementeren voor iedereen, met inbegrip van sociale beschermingsvloeren, en tegen 2030 een aanzienlijke dekkingsgraad realiseren van de armen en de kwetsbaren
 - 1.4 Er tegen 2030 voor zorgen dat alle mannen en vrouwen, in het bijzonder de armen en de kwetsbaren, gelijke rechten hebben op economische middelen, alsook toegang tot basisdiensten, eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, nalatenschap, natuurlijke hulpbronnen, gepaste nieuwe technologie en financiële diensten, met inbegrip van microfinanciering
 - 1.5 Tegen 2030 de weerbaarheid opbouwen van de armen en van zij die zich in kwetsbare situaties bevinden en hun blootstelling aan en kwetsbaarheid voor met klimaatgerelateerde extreme gebeurtenissen en andere economische, sociale en ecologische schokken en rampen beperken
-
- 1.a Zorgen voor een aanzienlijke mobilisatie van middelen afkomstig uit verschillende bronnen, ook via versterkte ontwikkelingssamenwerking, om adequate en voorspelbare middelen te voorzien voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, om programma's en beleidslijnen te implementeren die een einde moeten maken aan armoede in al haar vormen
 - 1.b Solide beleidskaders creëren op nationaal, regionaal en internationaal niveau, die zijn gebaseerd op ontwikkelingsstrategieën ten gunste van de armen en het genderbeleid, om de versnelde investering te ondersteunen in acties die gericht zijn op het uitroeien van de armoede

Vertaalslag voor lokale besturen

Armoedebestrijding heeft te maken met de realisatie van grondrechten en richt zich op alle levensdoelstellingen waaronder huisvesting, gezondheid, onderwijs, toegang tot werk, toegang tot zorg...

Armoedebestrijding vereist inspanningen van alle overheidsniveaus samen. De hefboomen voor structurele veranderingen liggen vaak bij de federale en Vlaamse overheid. Dit betekent o.m.

- Hogere inkomens zodat iedereen globaal de mogelijkheid krijgt menswaardig te leven en mensen basisbehoeften als huur en energie kunnen betalen. De huidige Belgische inkomens moeten minstens tot op de Europese armoedegrens getrokken worden. Die Europese norm wordt bepaald door drie aspecten: inkomen, materiële deprivatie en/of lage werkintensiteit;
- Betere en betaalbare huisvesting: verbetering van de energetische kwaliteit van de woningen, uitbreiding van de sociale huisvesting, meer aanbod van huursubsidies en uitbreiding van het aanbod van de Sociale Verhuurkantoren (SVK's);

- Meer mogelijkheden voor (sociale) activering: dit behelst een waaier van mogelijkheden aangepast aan de capaciteiten van de meest kwetsbaren;
- De effectieve realisatie van rechten;
- Uitbreiding van de rechthebbenden op bepaalde tegemoetkomingen: de sociale maximumprijzen voor energie (lees: sociaal tarief).

Armoedebestrijding op lokaal niveau kan onder meer inhouden:

- Sterke regierol opnemen met doorzettingsmacht. Dit vergt een multidimensionale aanpak;
- Sociale grondrechten realiseren, als rode draad doorheen het gevoerde lokaal sociaal beleid;
- Gemeenten en OCMW's sluiten (lokale) partnerschappen af met alle relevante actoren;
- Gemeenten en OCMW's nemen initiatieven om de sociale cohesie te versterken;
- Initiatieven om kinderarmoede te bestrijden (concrete maatregelen waaronder de toegang tot kinderopvang en onderwijs garanderen). Ondertekenen en uitvoeren van het Charter tegen Kinderarmoede;
- Inzetten op activering waardoor minder opgeleide mensen toeleiding tot werk krijgen;
- Inzetten op hulpverlening die mensen sterker maakt, door empowerment en een streven naar verhoogde zelfredzaamheid;
- Stimuleren van participatie aan vrijetijdsactiviteiten (sociale tarieven invoeren en wegwerken van andere drempels voor sportieve en culturele activiteiten);
- Aanbod van schuldhulpverlening bieden;
- Bemiddelen in toegang tot water en energie bij niet betaalde facturen;
- Begeleiding bieden van mensen bij het realiseren van hun rechten;
- Garanderen van voldoende kwaliteitsvolle ouderenzorg, ook voor de meest kwetsbaren;
- Inzetten op thuiszorg, met bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen;
- Coördineren van de samenwerking met vrijwilligers in een (zorg)netwerk;
- Streven naar toepassing van het concept '[Housing first Belgium](#)', waarbij dakloosheid eerst wordt aangepakt en daarna de andere problemen (werk zoeken, opleiding volgen, ontwennen...);
- Zorgen voor voldoende opvang en doorgangswoningen om mensen in nood op te vangen (cf. dak- en thuislozen en vluchtelingenproblematiek);
- Methodieken van proactief handelen toepassen om ook verborgen armoede te detecteren en aan te pakken;
- Inzetten van de instrumenten die voorhanden zijn om de woningkwaliteit te verhogen (o.a. lokale entiteit en goedkope leningen, ongeschikt- en onbewoonbaarverklaring...);
- Samenwerken met diaspora-organisaties en andere verenigingen die in andere regio's buiten België of buiten Europa initiatieven nemen om de armoede te verminderen.

De concrete aanpak verschilt van gemeente tot gemeente, afhankelijk van tal van factoren, o.a. sociaal-economische criteria. Zo zal de context van een grote stad ook anders zijn dan die van het platteland. Plattelandsgemeenten kampen doorgaans ook met beperkte vervoersmogelijkheden, waardoor het nog belangrijker is om de dienst- en hulpverlening dichtbij de burgers te brengen. Ook verborgen armoede speelt er door de uitgestrektheid nog meer een rol. Een plattelandsgemeente zal nog meer dan een stad:

- Fijnmazige netwerken inschakelen: bv. signalen opvangen via de dierenarts of melkboer, eventueel zorgnetwerken met vrijwilligers oprichten en oudere bewoners gericht inlichten over sociale activiteiten;
- Mobiele dienst- en hulpverlening inrichten, bv. door een mobiel gemeentelijk infopunt. Ook het opzetten van een lokaal dienstencentrum in de deelgemeenten of het regelen van vervoer naar een industrieterrein in de streek behoort tot de mogelijkheden. Dit laatste heeft een positieve impact op werkgelegenheid en gezondheid (Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen 8 en 3).

Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw

Waarover gaat het?

Iedereen heeft toegang tot betaalbare voeding. Door het gebruik van nieuwe landbouwtechnieken wordt gezond en kwalitatief voedsel op een duurzame manier verbouwd. Zo heeft elke mens voedselzekerheid.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 2.1 Tegen 2030 een einde maken aan honger en voor iedereen, in het bijzonder de armen en de mensen die leven in kwetsbare situaties, met inbegrip van kinderen, toegang garanderen tot veilig, voedzaam en voldoende voedsel en dit het hele jaar lang
- 2.2 Tegen 2030 komaf maken met alle vormen van ondervoeding, waarbij ook tegen 2025 voldaan moet kunnen worden aan de internationaal overeengekomen doelstellingen met betrekking tot groeiachterstand en ondergewicht bij kinderen onder de 5 jaar; en eveneens tegemoetkomen aan de voedingsbehoeften van adolescente meisjes, zwangere vrouwen, vrouwen die borstvoeding geven en oudere personen
- 2.3 Tegen 2030 de landbouwproductiviteit en de inkomens verdubbelen voor kleinschalige voedselproducenten, in het bijzonder vrouwen, inheemse bevolkingen, familieboeren, veefokkers en vissers, onder meer door een veilige en gelijke toegang tot land, andere productieve hulpbronnen en inputs, kennis, financiële diensten, markten en opportuniteiten die toegevoegde waarde bieden en ook buiten de landbouw tewerkstelling genereren
- 2.4 Tegen 2030 duurzame voedselproductiesystemen garanderen en veerkrachtige landbouwpraktijken implementeren die de productiviteit en de productie kunnen verhogen, die helpen bij het in stand houden van ecosystemen, die de aanpassingscapaciteit verhogen in de strijd tegen klimaatverandering, extreme weersomstandigheden, droogte, overstromingen en andere rampen en die op een progressieve manier de kwaliteit van het land en de bodem verbeteren
- 2.5 Tegen 2020 de genetische diversiteit in stand houden van zaden, cultuurgewassen en gefokte en gedomesticeerde dieren en hun in het wild levende verwanten, ook aan de hand van zaad- en plantenbanken die op een degelijke manier beheerd en gediversifieerd worden op nationaal, regionaal en internationaal niveau; en de toegang bevorderen tot het eerlijk en billijk delen van voordelen afkomstig van het gebruik van genetische hulpbronnen en daaraan gekoppelde traditionele kennis, zoals internationaal overeengekomen
- 2.a Verhogen van de investeringen, door versterkte internationale samenwerking, in landelijke infrastructuur, landbouwkundig onderzoek en uitgebreide diensten, technologische ontwikkeling en genetische databanken voor planten en vee om de landbouwkundige productiecapaciteit in ontwikkelingslanden, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen, te versterken
- 2.b Corrigeren en voorkomen van handelsbeperkingen en scheefgegroeide situaties op de wereldlandbouwmarkten, door onder andere tegelijk alle vormen van landbouwexportsubsidies en alle exportmaatregelen met een gelijkaardig effect af te schaffen, in overeenstemming met het mandaat van de Ontwikkelingsronde in Doha
- 2.c Maatregelen aannemen die de correcte werking moeten garanderen van de voedselgrondstoffenmarkten en hun afgeleiden en een snelle toegang tot marktinformatie bevorderen, met inbegrip van informatie over voedselreserves, om de extreme volatiliteit van de voedselprijzen te helpen beperken

Vertaalslag voor lokale besturen

Steden en hun bewoners zijn zeer kwetsbaar in hun toegang tot betaalbare en gezonde voeding. Een goede verbinding tussen de steden als afzetmarkt en de lokale producenten uit de omringende platelandsgemeenten vergroot zowel de toegang tot betaalbare en gezonde voeding voor stedelingen, als de kans op een gewaarborgd loon en afzetmarkt voor de lokale producenten. Ook het gebruik van landbouwgrond is cruciaal. Zeker kleinschalige landbouwbedrijven staan onder toenemende druk van de verstedelijking (en vastgoedmarkt) en van het intensieve, recreatieve gebruik van het landschap. Het behoud van de landbouwactiviteit en de generatiewissel in de landbouw worden daardoor moeilijk. Veel vruchtbare gronden dreigen zo uit de actieve landbouw te verdwijnen. Hoe kan een lokaal bestuur duurzame, kleinschalige en creatieve landbouw ondersteunen? De ambitie kan zijn om zelfvoorzienend te worden, maar ook om duurzame ontwikkeling te versterken en de onderbenutte ruimten een bestaansreden te geven. Lokale besturen (dus ook OCMW's) kunnen bv. eigen gronden verpachten en ter beschikking stellen voor biologische en stadslandbouw (bv. Community Supported Agriculture, pluktuinen).

Andere initiatieven:

- Een duurzame voedselstrategie ontwikkelen, waarbij diverse beleidsdoelstellingen met één strategie aangepakt kunnen worden (meer voedselzekerheid voor kwetsbare groepen, betere gezondheid, versterkte lokale economie, milieu- en mobiliteitsvoordelen dankzij korte keten, meer consumptie van lokale producten en biologische landbouw...). In vele steden en gemeenten kan reeds gestart worden met het inventariseren van alle bestaande initiatieven die hiertoe bijdragen, om van daaruit verder richtinggevend en ondersteunend beleid uit te tekenen;
- De korte keten en de verbinding tussen consument en lokale producent stimuleren, bv. door biomarkten te faciliteren, of door de grootkeukens van de gemeentescholen en andere diensten en instellingen van het lokaal bestuur te voorzien van biologische voeding van producenten uit de omgeving;
- Aanbod van gezonde en evenwichtige voeding bij de Dienst Maaltijden in de lokale dienstencentra; daarnaast kunnen zorgverleners van de diensten voor gezinszorg en aanvullende thuiszorg er eveneens voor zorgen dat hun klanten een gezonde maaltijd krijgen;
- De biologische landbouw ondersteunen en promoten;
- Allerlei initiatieven van stadslandbouw promoten, bv. volkstuinjes inrichten of buurtwerk ondersteunen om eetbare gevels aan te leggen;
- Compostmeesters opleiden en inzetten;
- Als gemeente op Fair Trade inzetten (cfr. FairTradeGemeente-campagne) en allerlei promotie voeren (zoals debatten, wedstrijden, eco-stadsplan, projectoproepen...) om burgers, horeca, verenigingen en andere bedrijven te stimuleren duurzame voeding uit de eerlijke handel (eerlijke verloning, sociale bescherming op de werkvloer, enz.) te consumeren of verkopen;
- Organisaties ondersteunen die in ontwikkelingslanden werken aan duurzame landbouw en voedselketens samen met lokale gemeenschappen, boerencoöperaties, lokale besturen enz.

In een stedelijke context groeien steeds meer initiatieven rond voedseloverschotten, al dan niet in samenwerking met supermarkten. Zo zijn er bv. sociale restaurants, sociale kruideniers, voedselbanken en voedselbedeelpunten, vaak in nauwe samenwerking met armoedeorganisaties of OCMW's.

Verzeker een goede gezondheid en promoot welvaart voor alle leeftijden

Waarover gaat het?

Kinder- en moedersterfte moeten dalen. Hetzelfde geldt voor drank- en druggebruik. Informatie over besmettelijke ziektes is noodzakelijk om de verspreiding ervan tegen te gaan. De Verenigde Naties willen mentale ziektes meer onder de aandacht brengen en pleiten voor minder verkeersdoden.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 3.1 Tegen 2030 de globale moedersterfte terugdringen tot minder dan 70 per 100.000 levendgeborenen
- 3.2 Tegen 2030 een einde maken aan vermijdbare overlijdens van pasgeborenen en kinderen onder de 5 jaar, waarbij alle landen er moeten naar streven om het sterftcijfer van baby's minstens tot 12 per 1000 levendgeborenen te beperken alsook het sterftcijfer van kinderen jonger dan 5 jaar eveneens in te perken tot maximum 25 per 1000 levendgeborenen
- 3.3 Tegen 2030 een einde maken aan epidemieën zoals aids, tuberculose, malaria en verwaarloosde tropische ziekten, alsook hepatitis, door water overgebrachte ziekten en andere overdraagbare ziekten bestrijden
- 3.4 Tegen 2030 de vroegtijdige kindersterfte gelinkt aan niet-overdraagbare ziekten met een derde inperken via preventie en behandeling, en mentale gezondheid en welzijn bevorderen
- 3.5 De preventie en behandeling versterken van misbruik van verslavende middelen, met inbegrip van drugsgebruik en het schadelijk gebruik van alcohol
- 3.6 Tegen 2020 het aantal doden en gewonden in het verkeer wereldwijd halveren
- 3.7 Tegen 2030 universele toegang tot seksuele en reproductieve gezondheidszorgdiensten garanderen, met inbegrip van diensten voor gezinsplanning, informatie en opvoeding, en voor de integratie van reproductieve gezondheid in nationale strategieën en programma's
- 3.8 Zorgen voor een universele ziekteverzekering, met inbegrip van de bescherming tegen financiële risico's, toegang tot kwaliteitsvolle essentiële gezondheidszorgdiensten en toegang tot de veilige, doeltreffende, kwaliteitsvolle en betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins voor iedereen
- 3.9 Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aantal sterfgevallen en ziekten verminderen als gevolg van gevaarlijke chemicaliën en de vervuiling en besmetting van lucht, water en bodem
- 3.a Waar nodig de implementatie van de kaderovereenkomst van de Wereldgezondheidsorganisatie over tabakscontrole versterken
- 3.b Het onderzoek en de ontwikkeling ondersteunen van vaccins en geneesmiddelen voor overdraagbare en niet-overdraagbare ziekten voor de overdraagbare en de niet-overdraagbare ziekten die in hoofdzaak ontwikkelingslanden treffen, toegang verschaffen tot betaalbare essentiële geneesmiddelen en vaccins, volgens de richtlijnen van de Verklaring van Doha aangaande het TRIPS-akkoord en Volksgezondheid. De Verklaring bevestigt het recht van ontwikkelingslanden om ten volle gebruik te maken van de bepalingen van de Overeenkomst aangaande de Handelsaspecten van de Intellectuele Eigendom (TRAIPR) die ruimte laat voor de bescherming van de volksgezondheid; en, in het bijzonder, het verschaffen van toegang tot geneesmiddelen voor iedereen
- 3.c De financiering van de gezondheidszorg aanzienlijk opvoeren, net als de aanwerving, de ontwikkeling, de opleiding en het lange tijd in dienst houden van gezondheidswerkers in ontwikkelingslanden, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten
- 3.d De capaciteit van alle landen versterken, in het bijzonder die van de ontwikkelingslanden, met betrekking tot systemen voor vroegtijdige waarschuwing, risicovermindering en het beheer van nationale en globale gezondheidsrisico's

Vertaalslag voor lokale besturen

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) definieert gezondheid als: *Onder gezondheid wordt verstaan het zich wel bevinden of het welzijn op lichamelijk, geestelijk, economisch en sociaal vlak. Gezondheid is bijgevolg niet alleen de afwezigheid van ziekten en gebreken.*

Het gezondheidsbeleid is een materie waarvoor de hefboomen zich grotendeels bevinden op andere beleidsniveaus. De lokale besturen vragen:

- Een bundeling van de federale en Vlaamse middelen voor gezondheidsbevordering, ziektepreventie en toegang tot de gezondheidszorg;
- Betere afstemming tussen federale en Vlaamse overheid over gezondheid en ziektepreventie.

Inspanningen voor gezondheid en welzijn door lokale besturen kan inhouden:

- Gezondheid integreren in de verschillende beleidsdomeinen (in milieu, sport, onderwijs, mobiliteit...);
- Samenwerking voor gezondheidsinitiatieven zoals bv. tussen sportdiensten en welzijn;
- Een gezond personeelsbeleid voeren en het goede voorbeeld communiceren naar lokale partners en bevolking;
- Meewerken met de Logo's (Loco-regionaal gezondheidsoverleg), de regionale netwerken voor preventie en gezondheidspromotie;
- Een gezondheidsbeleid van de gemeente uitbouwen en hiervoor het format 'Gezonde gemeente' gebruiken. Zulk beleid moet aandacht hebben voor ziektepreventie, gezondheidspromotie en de toegang tot zorg en gezondheid. Het is belangrijk dat binnen dit kader aandacht is voor kwetsbare groepen;
- Overleggen en samenwerken met organisaties die expertise hebben inzake preventie voor bepaalde thema's (bestrijding van tabak, alcohol en drugs; suïcidepreventie; ziektepreventie zoals Kom-op-tegen-kanker, Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg...);
- Inzetten op lokale dienstencentra die vooral preventief optreden en een belangrijke rol spelen bij buurtgerichte zorg (sociale netwerking, tegengaan van vereenzaming);
- Uitbouwen van een degelijke [vrijwilligerswerking](#) die het aanbod van activiteiten in lokale dienstencentra mogelijk maken of verruimen;
- (mentale) gezondheid als doelstelling opnemen in de visie en strategie van het woonbeleid en nieuwe woonvormen daaromtrent aanmoedigen (en nieuwe normen en reglementering herbekijken en specificeren), bv. voor kangoeroewonen (ouderen en jonge gezinnen, aanleunend wonen) of cohousing, maar ook door de kwaliteitsnormen van woningen te vrijwaren (energie, verluchting, verkrotting, huisjesmelkers aanpakken d.m.v. procedure);
- [Stiltegebieden creëren](#);
- De kwaliteiten van het platteland uitspelen;
- De thuishulpdiensten hebben aandacht binnen hun hulpverlening voor de verschillende luiken binnen gezondheid (lichamelijk, geestelijk, sociaal en economisch). Dat is de troef van thuiszorgdiensten binnen een OCMW (de geïntegreerde werking);
- Samenwerking en uitwisseling faciliteren tussen bv. ziekenhuizen of actoren in de zorgverlening uit de eigen gemeente met die in regio's in armoede buiten België of Europa.

Gezondheid en welzijn doorkruisen tal van beleidsdomeinen. Indien lokale besturen bewust kiezen voor een gezondheidsbeleid is het een uitdaging om een beleid uit te stippelen en te verankeren. Belangrijk aandachtspunt is om hierin een groepiad te voorzien en uit te gaan van wat er al gebeurt.

Verzeker gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen

Waarover gaat het?

Jongens en meisjes kunnen vrij naar de lagere en middelbare school gaan. Ze krijgen ook de kans om verder te studeren. Technisch, beroeps- of universitair onderwijs moet vrij toegankelijk zijn, ongeacht geslacht of afkomst.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 4.1 Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens op een vrije, billijke en kwalitatief hoogstaande manier lager en middelbaar onderwijs kunnen afwerken, wat moet kunnen leiden tot relevante en doeltreffende leerresultaten
- 4.2 Er tegen 2030 voor zorgen dat alle meisjes en jongens in hun vroege kindertijd toegang hebben tot een kwalitatieve ontwikkeling, zorg en opvoeding voorafgaand aan de lagere school zodat ze klaar zijn voor het basisonderwijs
- 4.3 Tegen 2030 gelijke toegang garanderen voor alle vrouwen en mannen tot betaalbaar en kwaliteitsvol technisch, beroeps- en hoger onderwijs, met inbegrip van de universiteit
- 4.4 Tegen 2030 het aantal jongeren en volwassenen met relevante vaardigheden, met inbegrip van technische en beroepsvaardigheden, voor tewerkstelling, degelijke jobs en ondernemerschap aanzienlijk opdrijven
- 4.5 Tegen 2030 genderongelijkheden wegwerken in het onderwijs en zorgen voor gelijke toegang tot alle niveaus inzake onderwijs en beroepsopleiding voor de kwetsbaren, met inbegrip van mensen met een handicap, inheemse bevolkingen en kinderen in kwetsbare situaties
- 4.6 Er tegen 2030 voor zorgen dat alle jongeren en een groot aantal volwassenen, zowel mannen als vrouwen, geletterd en rekenvaardig zijn
- 4.7 Er tegen 2030 voor zorgen dat alle leerlingen kennis en vaardigheden verwerven die nodig zijn om duurzame ontwikkeling te bevorderen, onder andere via vorming omtrent duurzame ontwikkeling en duurzame levenswijzen, mensenrechten, gendergelijkheid, de bevordering van een cultuur van vrede en geweldloosheid, wereldburgerschap en de waardering van culturele diversiteit en van de bijdrage van de cultuur tot de duurzame ontwikkeling
- 4.a Bouwen en verbeteren van onderwijsfaciliteiten die aandacht hebben voor kinderen, mensen met een beperking en gendergelijkheid en die een veilige, geweldloze, inclusieve en doeltreffende leeromgeving bieden voor iedereen
- 4.b Tegen 2020 het aantal studiebeurzen wereldwijd en substantieel verhogen dat beschikbaar is voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, de kleine eilandstaten en de Afrikaanse landen, voor toegang tot het hoger onderwijs, met inbegrip van beroepsopleiding en programma's omtrent informatie en communicatietechnologie, techniek, ingenieurswezen en wetenschappen, in ontwikkelde landen en andere ontwikkelingslanden
- 4.c Tegen 2030 op aanzienlijke wijze de toevloed verhogen van gekwalificeerde leraren, ook via internationale samenwerking voor lerarenopleidingen in ontwikkelingslanden, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten

Vertaalslag voor lokale besturen

De lokale besturen zijn met de gemeentelijke basisscholen een relatief kleine speler in het onderwijs-landschap in Vlaanderen, maar zij hebben een aanvullende rol door de buurnabijheid.

Onderwijs is immers een belangrijke hefboom voor het lokale sociale en welzijnsbeleid en voor de maatschappijopbouw.

Lokale besturen zijn goed geplaatst om flankerende maatregelen te nemen zoals:

- Overleg organiseren met alle scholen op het grondgebied van de gemeente of stad;
- Overleg organiseren tussen de scholen en politie inzake veiligheid aan de schoolpoorten;
- Aandacht voor de ruimtelijke inrichting aan de scholen zodat de scholen vlot en veilig bereikbaar zijn;
- Veilige fietspaden met een duidelijke route-aanduiding (in de omgeving van scholen);
- Sensibiliseringscampagnes voor Stappen – Trappen – Openbaar vervoer;
- Ondersteuning aanbieden aan ouders en schoolteams inzake kleuterparticipatie, taalstimulering, spijbelpreventie;
- Beleid met sociale voordelen: voor- en naschoolse opvang, leerlingenvervoer;
- Aandacht hebben voor armoede en sociale uitsluiting in het onderwijs door schoolteams en schoolbeleid te ondersteunen;
- Werk maken van een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt;
- Het goede voorbeeld geven inzake levenslang leren door in te zetten op bijscholing en opleiding voor het eigen gemeentepersoneel. Bijzondere aandacht gaat naar die medewerkers die door allerlei omstandigheden in het gewone circuit uit de boot zijn gevallen. Verder kan een gemeente deelname aan vorming en stages stimuleren, een aanbod van taalinitiatieven ondersteunen, werken aan een competentiebeleid...;
- Verenigingen ondersteunen die werken aan een verbeterde toegang tot onderwijs in ontwikkelingslanden.

Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes

Waarover gaat het?

We moeten komaf maken met genderongelijkheid: het glazen plafond, de loonkloof en gendergeweld. Vrouwen hebben, net zoals mannen, recht op een goede gezondheid en kennis over seksualiteit en voortplanting.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 5.1 Een einde maken aan alle vormen van discriminatie jegens vrouwen en meisjes, overal
 - 5.2 Alle vormen van geweld tegen vrouwen en meisjes in de openbare en de privésfeer uitroeien, ook inzake vrouwenhandel en seksuele en andere soorten uitbuiting
 - 5.3 Uit de wereld helpen van alle schadelijke praktijken, zoals kind-, vroege en gedwongen huwelijken en vrouwelijke genitale verminking
 - 5.4 Erkennen en naar waarde schatten van onbetaalde zorg en thuiswerk door het voorzien van openbare diensten, infrastructuur en een sociaal beschermingsbeleid en door de bevordering van gedeelde verantwoordelijkheden binnen het gezin en de familie, zoals dat nationaal van toepassing is
 - 5.5 Verzekeren van de volledige en doeltreffende deelname van vrouwen en voor gelijke kansen inzake leiderschap op alle niveaus van de besluitvorming in het politieke, economische en openbare leven
 - 5.6 Verzekeren van universele toegang tot seksuele en reproductieve gezondheidszorg en reproductieve rechten zoals overeengekomen in het kader van het Actieprogramma van de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling en het Peking-Actieplatform en de slotdocumenten van hun desbetreffende conferenties
-
- 5.a Hervormingen doorvoeren waarbij vrouwen gelijke rechten krijgen op economische middelen, naast toegang tot eigenaarschap en controle over land en andere vormen van eigendom, financiële diensten, erfenissen en natuurlijke hulpbronnen, in overeenstemming met nationaal recht
 - 5.b Het gebruik doen toenemen van innovatieve technologie, in het bijzonder de informatie- en communicatietechnologie, om te komen tot een grotere zelfredzaamheid van vrouwen
 - 5.c Een gezond beleid en afdwingbare wetgeving goedkeuren en versterken voor de bevordering van gendergelijkheid en de zelfredzaamheid van alle vrouwen en meisjes op alle niveaus

Vertaalslag voor lokale besturen

Het nastreven van gelijke kansen voor vrouwen en mannen is een opdracht voor alle beleidsniveaus.

Lokale besturen kunnen hierin een voorbeeldfunctie opnemen:

- Het eigen personeelsbeleid van de gemeente en OCMW screenen op gelijke kansen;
- Aandacht voor gelijke toegang van (jonge) mannen en (jonge) vrouwen tot vrijetijdsactiviteiten (sport, jeugd, cultuur) waarbij op basis van cijfers van deelname een monitoring gebeurt met eventuele bijsturing;
- Het genderaspect vanaf de beginfase van beleidsplanning meenemen, met bijzondere aandacht voor ruimtelijke ordening waarbij bv. vervoer, verlichting (straten) en veilige voetpaden (inclusief voor kwetsbare groepen) een belangrijke rol spelen;
- Het Europese Charter voor gelijkheid van mannen en vrouwen op lokaal vlak onderschrijven en dit als inspiratiebron gebruiken http://www.ccre.org/docs/charte_egalite_nl.pdf;
- Aandacht voor gender in het gemeentelijk onderwijs;
- Vrouwen op het platteland ondersteunen en versterken (zij hebben niet altijd eigen inkomsten);
- In alle internationale partnerschappen (bv. stedenband, jumelage, uitwisselingen, projecten...) ervoor zorgen dat zowel mannen als vrouwen kunnen deelnemen en betrokken zijn.

Verzeker toegang tot duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen

Waarover gaat het?

Eenieder heeft recht op veilig drinkbaar water en sanitaire voorzieningen. De waterkwaliteit moet verbeteren, onder meer door vervuiling te verminderen, te stoppen met het dumpen van chemicaliën en afvalwater met de helft te reduceren. Waterschaarste moet aangepakt worden.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 6.1 Tegen 2030 komen tot een universele en gelijke toegang tot veilig en betaalbaar drinkwater voor iedereen
- 6.2 Tegen 2030 komen tot toegang tot gepaste en degelijke sanitaire voorzieningen en hygiëne voor iedereen en een einde maken aan openbare ontlasting, waarbij speciale aandacht wordt besteed aan de behoeften van vrouwen en meisjes en mensen in kwetsbare situaties
- 6.3 Tegen 2030 de waterkwaliteit verbeteren door verontreiniging te beperken, de lozing van gevaarlijke chemicaliën en materialen een halt toe te roepen en de uitstoot ervan tot een minimum te beperken waarbij ook het aandeel van onbehandeld afvalwater wordt gehalveerd en recyclage en veilige hergebruik wereldwijd aanzienlijk worden verhoogd
- 6.4 Tegen 2030 in aanzienlijke mate de efficiëntie van het watergebruik verhogen in alle sectoren en het duurzaam winnen en verschaffen van zoetwater garanderen om een antwoord te bieden op de waterschaarste en om het aantal mensen dat af te rekenen heeft met waterschaarste, aanzienlijk te verminderen
- 6.5 Tegen 2030 het geïntegreerde beheer van de waterhulpbronnen implementeren op alle niveaus, ook via gerichte grensoverschrijdende samenwerking
- 6.6 Tegen 2020 de op water gebaseerde ecosystemen beschermen en herstellen, met inbegrip van bergen, bossen, moerassen, rivieren, grondwaterlagen en meren

- 6.a Tegen 2030 de internationale samenwerking en de capaciteitsopbouwende ondersteuning uitbreiden voor de ontwikkelingslanden voor activiteiten die betrekking hebben op water en sanitaire voorzieningen en programma's, met inbegrip van technologieën voor waterwinning, ontziltling, waterefficiëntie, afvalwaterzuivering, recyclage en hergebruik.
- 6.b De deelname versterken en ondersteunen van plaatselijke gemeenschappen bij de verbetering van het waterbeheer en van de sanitaire voorzieningen

Vertaalslag voor lokale besturen

De regelgeving en het vastleggen van normen voor waterkwaliteit liggen voornamelijk op Europees niveau. Zo moeten tegen 2027 met de stroomgebied-plannen de watersystemen in goede toestand zijn. In Vlaanderen zijn er verschillende spelers zoals de Vlaamse Milieu Maatschappij (VMM) die toezicht houden op het drinkwater, de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, de provincies. Duurzaam waterbeleid en -beheer vereist een integrale aanpak waaronder afval, drinkwater, stormwaterbeheer, ruimtelijke inrichting zowel in stedelijke als in landelijke gebieden.

Lokale besturen zijn een belangrijke partner voor waterbeheer en moeten met verschillende instanties samenwerken om tot duurzaam gebruik en hergebruik van water te komen:

- Opmaken van de stroomgebied-plannen waarbij moet rekening worden gehouden met de landbouw, het huishoudelijke afval en het streven naar een gezonde fauna en flora;
- Aanpassen van de rioleringen volgens de voorziene Europese normen;
- Inzetten op infrastructuur voor de opvang en hergebruik van regenwater (in de eerste plaats bij nieuwbouw);
- Als gemeente het goede voorbeeld geven door hergebruik van regenwater in de gemeentelijke gebouwen (scholen, sporthal, administratieve gebouwen...);
- Herinrichting van de publieke ruimte in het kader van klimaatadaptatie (soort tegels, kleine waterpartijen, waterbekkens, hittebestendige maatregelen, voorzien van overstromingsgebieden...);
- Opmaken van noodplanning bij wateroverlast;
- Inzetten op sensibilisering van de burgers: de 3 P's van Protectie, Preventie en Paraatheid;
- Plattelandsgemeenten: ruimte maken om water te bufferen, water en landbouw proberen in evenwicht te brengen. Grootschalige landbouw maakt namelijk gebruik van veel water. Daarnaast is het belangrijk om erosie tegen te gaan en vruchtbare grond te behouden;
- Uitwisseling en kennisdeling faciliteren tussen professionele actoren van (boven)lokaal waterbeheer uit eigen gemeente met die in ontwikkelingslanden.

Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen

Waarover gaat het?

Energie moet efficiënter geproduceerd en gebruikt worden. Iedereen krijgt toegang tot moderne, betaalbare en duurzame energie. Hernieuwbare bronnen worden steeds belangrijker.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

7.1 Tegen 2030 universele toegang tot betaalbare, betrouwbare en moderne energiediensten garanderen

7.2 Tegen 2030 in aanzienlijke mate het aandeel hernieuwbare energie in de globale energiemix verhogen

7.3 Tegen 2030 de globale snelheid van verbetering in energie-efficiëntie verdubbelen

7.a Tegen 2030 de internationale samenwerking verhogen om toegang te vergemakkelijken tot onderzoek en technologie inzake schone energie, met inbegrip van de hernieuwbare energie, de energiedoeltreffendheid en de geavanceerde en schonere fossiele brandstoffentechnologie, en de investering promoten in energie-infrastructuur en schone energietechnologie

7.b Tegen 2030 de infrastructuur uitbreiden en de technologie upgraden om moderne en duurzame energiediensten te kunnen aanbieden aan alle ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, de kleine eilandstaten en door land ingesloten ontwikkelingslanden, in overeenstemming met hun respectieve steunprogramma's

Vertaalslag voor lokale besturen

De hefboomen voor energiebeleid liggen op Europees, federaal en Vlaams niveau. In het Witboek Duurzame Energie liggen tal van voorstellen voor maatregelen.

Lokale besturen kunnen door hun investeringen in de lijninfrastructuur de voorwaarden mee creëren voor de omschakeling naar duurzame energie.

- Ruimte voor windmolens voorzien;
- Elektrische laadpalen en fietspompen op het openbare domein voorzien;
- Isolatie van woningen en gebouwen stimuleren¹; financiële ondersteuningsmogelijkheden mee bekend maken voor het isoleren van woningen en gebouwen en het ondersteunen van 'ontzorgende' initiatieven;
- Bij nieuwbouw van eigen infrastructuur van de gemeente (administratief centrum, cultuurcentrum, sportcentrum...) het goede voorbeeld geven (energieneutraal gebouw, groendaken, vervangen van parking voor auto's door parking voor fietsen...);
- Burgers stimuleren en sensibiliseren om efficiënt om te gaan met energie;
- Het gebruik van openbaar vervoer voor eigen personeel stimuleren;
- Elektrische fietsen aanschaffen voor dienstverplaatsingen van eigen personeel;
- Mensen die met energie-armoede worden geconfronteerd, opvolgen (zie Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling 1 rond armoedebestrijding);
- Het gebruik van biomassa stimuleren, bv. biomassa gebruiken voor de verwarming van de school weliswaar binnen de toegestane emissienormen (bv. bermmaaisel als groene energie).

¹ Voorbeeld <http://www.kyotoinhetpajottenland.be/>.

Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen

Waarover gaat het?

Voorals de minst ontwikkelde landen hebben nood aan economische groei. Veilige werkomstandigheden, waardig werk voor mannen, vrouwen en jongeren en bescherming van de arbeidsrechten kunnen daartoe bijdragen. De Verenigde Naties willen slavernij, dwangarbeid en kinderarbeid uitroeien. Economische groei mag in geen geval schade toebrengen aan het milieu en de levensomstandigheden van mensen.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 8.1 De economische groei per capita in stand houden in overeenstemming met de nationale omstandigheden en, in het bijzonder, minstens 7% aangroei van het bruto binnenlands product per jaar in de minst ontwikkelde landen
- 8.2 Tot meer economische productiviteit komen door diversificatie, technologische modernisatie en innovatie, ook door de klemtoon te leggen op sectoren met hoge toegevoegde waarde en arbeidsintensieve sectoren
- 8.3 Bevorderen van op ontwikkeling toespitste beleidslijnen die productieve activiteiten ondersteunen, alsook de creatie van waardige jobs, ondernemerschap, creativiteit en innovatie, en de formalisering en de groei aanmoedigen van micro-, kleine en middelgrote ondernemingen, ook via toegang tot financiële diensten
- 8.4 Tegen 2030 geleidelijk aan de wereldwijde efficiëntie, productie en consumptie van hulpbronnen verbeteren en streven naar de ontkoppeling van economische groei en achteruitgang van het milieu, volgens het 10-jarig Programmakader voor Duurzame Consumptie en Productie, waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen
- 8.5 Tegen 2030 komen tot een volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor alle vrouwen en mannen, ook voor jonge mensen en personen met een handicap, alsook een gelijk loon voor werk van gelijke waarde
- 8.6 Tegen 2020 het aandeel aanzienlijk terugschroeven van jongeren die niet aan het werk zijn, geen onderwijs volgen en niet met een opleiding bezig zijn
- 8.7 Onmiddellijke en effectieve maatregelen nemen om gedwongen arbeid uit de wereld te helpen, een einde te maken aan moderne slavernij en mensensmokkel en het verbod en de afschaffing van de ergste vormen van kinderarbeid veiligstellen, met inbegrip van het rekruteren en inzetten van kindsoldaten, en tegen 2025 een einde stellen aan kinderarbeid in al haar vormen
- 8.8 De arbeidsrechten beschermen en veilige en gezonde werkomgevingen bevorderen voor alle werknemers, met inbegrip van migrantenarbeiders, in het bijzonder vrouwelijke migranten, en zij die zich in precare werkomstandigheden bevinden
- 8.9 Tegen 2030 beleidslijnen uitwerken en implementeren ter ondersteuning van het duurzaam toerisme dat jobs creëert en plaatselijke cultuur en producten bevordert
- 8.10 Versterken van de mogelijkheden van de plaatselijke financiële instellingen om toegang tot het bankwezen, de verzekeringen en financiële diensten voor allen aan te moedigen
- 8.a Verhogen van de Aid for Trade voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, ook via het verbeterde geïntegreerde kader voor handelsgerelateerde bijstand aan de minst ontwikkelde landen
- 8.b Tegen 2020 een globale strategie voor jongerentewerkstelling ontwikkelen en die operationeel maken en het Globale Jobs Pact van de Internationale Arbeidsorganisatie implementeren

Vertaalslag voor lokale besturen

Lokale besturen spelen een regierol voor economie en werkgelegenheid.

- Een visie en strategie ontwikkelen inzake lokale economie vanuit een SWOT-analyse van de lokale troeven: het samenspel tussen openbare werken en publieke inrichting, toerisme en milieu als hefboomen voor lokale economische groei;
- Investeren in het verduurzamen van bestaande bedrijventerreinen: aanbod van gemeenschappelijke diensten, integratie met de natuur, CO2-neutraal maken door middel van warmtekoppeling;
- Investeren in nieuwe duurzame bedrijventerreinen;
- Experimenteren met projecten voor innovatieve land- en tuinbouw als onderdeel van de korte keten inzake voedsel(veiligheid);
- Inzetten op slimme stadsdistributie: duurzame distributie van goederen naar de binnenstad en hierbij gebruik maken van de lokale mogelijkheden (wegen, waterwegen...);
- Een duurzaam en efficiënt logistiek systeem uitwerken (bundelen van transporten, elektrisch vervoer);
- Investeren in streekontwikkeling met aandacht voor toerisme, de lokale inbedding, het lokale artisanat en ambachten;
- Inzetten op kleinschalige landbouw wat als onderdeel van de korte keten inzake voedsel(veiligheid) kan functioneren (stadslandbouw, coöperatieven...);
- Investeren in de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van de dorpskern of binnenstad (bereikbaarheid zowel voor de burgers als voor de bedrijven): verkeersluwe wijken, toegankelijkheid;
- Sensibiliseren rond “[Schone Kleren](#)” en zelf het goede voorbeeld geven door het als criterium op te nemen in de bestekken;
- De aankoopprocedures van de gemeente voorzien van duurzaamheidscriteria, inclusief sociaaleconomische criteria bv. over eerlijke handelspraktijken (juiste verloning, sociale bescherming op de werkvloer...);
- Nieuwe handelsrelaties die worden aangegaan tussen bijvoorbeeld eigen industrieterrein of haven en internationale spelers voorzien van criteria met respect voor mens en milieu (duurzaamheidscriteria).

Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie

Waarover gaat het?

Een sterke economie en maatschappelijk welzijn steunen op een degelijke duurzame infrastructuur. Ook innovatieve industrie en internet voor iedereen zijn essentieel.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

-

9.1 Ontwikkelen van kwalitatieve, betrouwbare, duurzame en veerkrachtige infrastructuur, met inbegrip van regionale en grensoverschrijdende infrastructuur, ter ondersteuning van de economische ontwikkeling en het menselijk welzijn, met klemtoon op een betaalbare en billijke toegang voor iedereen
- 9.2 Bevorderen van inclusieve en duurzame industrialisering en, tegen 2030, het aandeel in de werkgelegenheid en het bruto binnenlands product van de industrie aanzienlijk doen toenemen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden, en dat aandeel verdubbelen in de minst ontwikkelde landen
-

9.3 De toegang vergroten van kleinschalige industriële en andere ondernemingen, in het bijzonder in de ontwikkelingslanden, tot financiële diensten, inclusief betaalbare kredietverlening, alsook hun integratie in waardeketens en markten
-

9.4 Tegen 2030 de infrastructuur moderniseren en industrieën aanpassen om hen duurzaam te maken, waarbij de focus ligt op een grotere doeltreffendheid bij het gebruik van hulpbronnen en van schonere en milieuvriendelijke technologieën en industriële processen, waarbij alle landen de nodige actie ondernemen volgens hun eigen respectieve mogelijkheden
-

9.5 Verbeteren van het wetenschappelijk onderzoek, moderniseren van de technologische capaciteiten van industriële sectoren in alle landen, in het bijzonder in ontwikkelingslanden, waarbij ook tegen 2030 innovatie wordt aangemoedigd en op aanzienlijke wijze het aantal onderzoeks- en ontwikkelingswerkers per miljoen inwoners wordt verhoogd en waarbij ook meer wordt uitgegeven aan publiek en privaat onderzoek en ontwikkeling
- 9.a De duurzame en veerkrachtige ontwikkeling van infrastructuur mogelijk maken in ontwikkelingslanden aan de hand van extra financiële, technologische en technische steun aan Afrikaanse landen, de minst ontwikkelde landen, de door land ingesloten ontwikkelingslanden en de kleine eilandstaten
- 9.b Ondersteunen van de binnenlandse technologische ontwikkeling, onderzoek en innovatie in ontwikkelingslanden, ook door een gunstig beleidsklimaat te garanderen voor, onder andere, industriële diversificatie en waardetoevoeging aan handelsproducten
- 9.c In aanzienlijke mate de toegang verhogen tot informatie- en communicatietechnologie en streven naar het verschaffen van universele en betaalbare toegang tot internet in de minst ontwikkelde landen tegen 2020

Vertaalslag voor lokale besturen

Lokale besturen zijn zeer belangrijke investeerders voor infrastructuur: in België, respectievelijk Vlaanderen staan zij in voor ongeveer de helft van de overheidsinvesteringen.

- Inzetten op duurzame overheidsopdrachten waarbij rekening wordt gehouden met de ecologische en sociale criteria;
- Investeren in publieke ruimte die rekening houdt met de klimaatveranderingen (wegen, bruggen, of fietspaden);
- Investeren in het verduurzamen van bestaande of nieuwe bedrijventerreinen (zie Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling 8);
- Aantrekken van kleinschalige (duurzame) industrie (subsidies) die ingepast kan worden in het bestaande weefsel;
- Combineren van kantoren met productie-eenheden waardoor functies vermengd worden en de leefbaarheid verhoogd wordt;
- Samenwerking met hogescholen en universiteiten om spin-offs kansen te bieden;
- Stimuleren van innovatie en onderzoek door ruimten ter beschikking te stellen voor jonge onderzoekers en startende ondernemers met een aanbod van gemeenschappelijke diensten, begeleiding, promotiecampagnes;
- Het kapitaal van de gemeente beleggen in duurzame financiële producten en ondernemingen die zowel economische maar ook sociale en ecologische voordelen bieden;
- Investeren in duurzame infrastructuur in de partnergemeente van de stedenband.

Dring ongelijkheid in en tussen landen terug

Waarover gaat het?

Ongelijkheid – zowel tussen landen onderling als binnen landen zelf – moet aangepakt worden. Lage lonen kunnen bijvoorbeeld sneller groeien en ontwikkelingslanden moeten meer inspraak krijgen in de besluitvorming van internationale financiële en economische instellingen.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 10.1 Tegen 2030 geleidelijk tot een inkomenstoename van de onderste 40% van de bevolking komen tegen een ritme dat hoger ligt dan het nationale gemiddelde, en die toename ook in stand houden
- 10.2 Tegen 2030 de sociale, economische en politieke inclusie van iedereen mogelijk maken en bevorderen, ongeacht leeftijd, geslacht, handicap, ras, etniciteit, herkomst, godsdienst of economische of andere status
- 10.3 Gelijke kansen verzekeren en ongelijkheden wegwerken, ook door het afvoeren van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken en door het bevorderen van de geschikte wetgeving, beleidslijnen en acties in dit opzicht
- 10.4 Beleid voeren dat geleidelijk tot een grotere gelijkheid leidt, in het bijzonder inzake fiscaliteit, lonen en sociale bescherming
- 10.5 De regulering en monitoring verbeteren van de globale financiële markten en instellingen en de implementatie versterken van dergelijke reguleringen
- 10.6 Een verbeterde vertegenwoordiging verzekeren en een beter gehoor geven aan de ontwikkelingslanden bij de besluitvorming in mondiale, internationale economische en financiële instellingen om te komen tot meer doeltreffende, geloofwaardige, verantwoordelijke en legitieme instellingen
- 10.7 Een ordelijke, veilige, regelmatige en verantwoordelijke migratie en mobiliteit van mensen mogelijk maken, ook via de implementatie van geplande en degelijk beheerde migratiebeleidslijnen
- 10.a Het beginsel implementeren van speciale en gedifferentieerde behandeling voor ontwikkelingslanden, in het bijzonder de minst ontwikkelde landen, in overeenstemming met de overeenkomsten van de Wereldhandelsorganisatie
- 10.b Officiële ontwikkelingsbijstand en financiële stromen aanmoedigen, met inbegrip van directe buitenlandse investeringen, voor staten waar de behoefte het grootst is, in het bijzonder in de minst ontwikkelde landen, de Afrikaanse landen, de kleine eilandstaten en de door land ingesloten ontwikkelingslanden, in overeenstemming met hun nationale plannen en programma's
- 10.c Tegen 2030 de transactiekosten van overschrijvingen van migranten reduceren tot minder dan 3% en transfer vanuit landen met kosten hoger dan 5% elimineren

Vertaalslag voor lokale besturen

De aanpak van ongelijkheden binnen en tussen landen vergt een brede sector overschrijdende strategie. De structurele hervormingen die hiervoor noodzakelijk zijn, liggen meestal op het nationale en regionale niveau.

Lokale besturen kunnen een aanvullende rol spelen om ongelijkheden tussen hun burgers op hun grondgebied aan te pakken. Lokale besturen zijn bij uitstek dienstverlenende instanties: zij bieden meer dan 1.500 diensten aan hun burgers aan, gaande van toegang tot de diensten van de burgerlijke stand, bibliotheken, sportinfrastructuur, vergunningen...

- Lokale dienstverlening moet toegankelijk zijn en blijven voor iedereen zonder enige vorm van onderscheid;
- In het eigen personeelsbeleid (inclusief politiezones, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, autonome gemeentebedrijven...) zijn lokale besturen alert voor mogelijke discriminatie en uitsluiting en passen ze de principes van gelijke behandeling toe;
- Inzetten op integratie en inburgering van nieuwkomers;
- De signaalfunctie opnemen door rolmodellen die getuige zijn van diversiteit zowel politiek als ambtelijk in te schakelen;
- In communicatiemateriaal een duidelijk en positief beeld geven van diversiteit;
- In samenwerking met andere lokale besturen, met organisaties en vrijwilligers krachtig inzetten op de opvang en integratie van nieuwkomers en vluchtelingen (asielcrisis);
- Het aankoopbeleid van de gemeente verduurzamen door er o.a. sociale criteria in op te nemen die eerlijke verloning garanderen voor elke betrokken producent, leverancier, technisch medewerker... zowel voor diensten en producten van bij ons als uit andere (zoals ontwikkelings-)landen;
- Horeca, winkeliers en andere ondernemers begeleiden om ook hun aankoopprocedures van criteria te voorzien die eerlijke verloning garanderen.

Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam

Waarover gaat het?

De huisvesting van de toekomst dient rekening te houden met een groeiende bevolking. Dat gaat gepaard met veilig, proper en duurzaam bouwen. Woongebieden krijgen meer groen en natuur. Degelijk openbaar vervoer biedt een antwoord op verkeersvervuiling.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 11.1 Tegen 2030 voor iedereen toegang voorzien tot adequate, veilige en betaalbare huisvesting en basisdiensten, en sloppenwijken verbeteren
- 11.2 Tegen 2030 toegang voorzien tot veilige, betaalbare, toegankelijke en duurzame vervoerssystemen voor iedereen, waarbij de verkeersveiligheid verbeterd wordt, met name door het openbaar vervoer uit te breiden, met aandacht voor de behoeften van mensen in kwetsbare situaties, vrouwen, kinderen, personen met een handicap en ouderen
- 11.3 Tegen 2030 inclusieve en duurzame stadsontwikkeling en capaciteit opbouwen voor participatieve, geïntegreerde en duurzame planning en beheer van menselijke nederzettingen in alle landen
- 11.4 De inspanningen verhogen om het culturele en natuurlijke erfgoed van de wereld te beschermen en veilig te stellen
- 11.5 Tegen 2030 het aantal doden en getroffen personen aanzienlijk verminderen en in aanzienlijke mate de rechtstreekse economische impact op het bruto binnenlands product terugschroeven dat veroorzaakt wordt door rampen, met inbegrip van rampen die met water verband houden, waarbij de klemtoon ligt op het beschermen van de armen en van mensen in kwetsbare situaties
- 11.6 Tegen 2030 de nadelige milieu-impact van steden per capita reduceren, ook door bijzondere aandacht te besteden aan de luchtkwaliteit en aan het gemeentelijk en ander afvalbeheer
- 11.7 Tegen 2030 universele toegang voorzien tot veilige, inclusieve en toegankelijke, groene en openbare ruimtes, in het bijzonder voor vrouwen en kinderen, ouderen en personen met een handicap
- 11.a Positieve economische, sociale en ecologische verbanden ondersteunen tussen stedelijke, voorstedelijke en landelijke gebieden door de nationale en regionale ontwikkelingsplanning te versterken
- 11.b Tegen 2020 het aantal steden en menselijke nederzettingen aanzienlijk verhogen die geïntegreerde beleidslijnen en plannen goedkeuren en implementeren inzake inclusie, doeltreffendheid van hulpbronnengebruik, mitigatie en adaptatie aan klimaatverandering, weerbaarheid tegen rampen, en in overeenstemming met het kader van Sendai voor rampen-risicovermindering 2015-2030 een holistisch rampricobeheer ontwikkelen en implementeren op alle niveaus
- 11.c De minst ontwikkelde landen steunen, ook via financiële en technische bijstand, in het opbouwen van duurzame en veerkrachtige gebouwen waarbij gebruik wordt gemaakt van lokale materialen

Vertaalslag voor lokale besturen

Het stedelijke beleid in al zijn aspecten heeft dwarsverbanden met alle andere Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen.

Lokale besturen kunnen inspelen op bestaande initiatieven om het verband met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen aan te tonen.

- De Europese burgemeestersconvenant waarop meer dan twee derde van de steden en gemeenten in Vlaanderen hebben ingetekend, waardoor de Vlaamse besturen koploper zijn in de Europese Unie;
- Initiatieven rond klimaatadaptatie (waterbeleid: zie Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling 6 en 13);
- Stapsgewijze verduurzaming van de stedelijke agenda waarbij [TRAKSIS](#) als instrument kan gebruikt worden om de ambities scherp te stellen;
- Samenwerking in netwerken van binnen- en buitenlandse steden om een voortrekkersrol te kunnen opnemen inzake transitie naar duurzaamheid;
- Transitie-initiatieven van het maatschappelijk middenveld ondersteunen.

Als gemeenschap of 'menselijke nederzetting' hebben de plattelandsgemeenten heel eigen thema's zoals het beheren van de open ruimten, de veerkracht verhogen van plattelandsgebieden, de leefbaarheid van dorpen vrijwaren, klimaatuitdagingen aanpakken of armoede bestrijden (zie ook SDG1).

Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen

Waarover gaat het?

Onze consumptiemaatschappij produceert veel afval. Grondstoffen duurzaam beheren en efficiënt gebruiken is dan ook een must. Wereldwijd moeten mensen warm gemaakt worden voor een duurzamere levensstijl. Verder wil men de voedselverspilling indijken en minder afval produceren.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 12.1 Het 10-jarig Programmakader inzake Duurzame Consumptie- en Productiepatronen implementeren, waarbij alle landen actie ondernemen, en waarbij de ontwikkelde landen de leiding nemen, rekening houdend met de ontwikkeling en de mogelijkheden van de ontwikkelingslanden
- 12.2 Tegen 2030 het duurzame beheer en het efficiënte gebruik van natuurlijke hulpbronnen realiseren
- 12.3 Tegen 2030 de voedselverspilling in winkels en bij consumenten per capita halveren en voedselverlies reduceren in de productie- en bevoorradingsketens, met inbegrip van verliezen na de oogst
- 12.4 Tegen 2020 komen tot een vanuit milieuvriendelijk beheer van chemicaliën en van alle afval gedurende hun hele levenscyclus, in overeenstemming met afgesproken nationale kaderovereenkomsten, en de uitstoot aanzienlijk beperken in lucht, water en bodem om hun negatieve invloeden op de menselijke gezondheid en het milieu zoveel mogelijk te beperken
- 12.5 Tegen 2030 de afvalproductie aanzienlijk beperken via preventie, vermindering, recyclage en hergebruik
- 12.6 Bedrijven aanmoedigen, in het bijzonder grote en transnationale bedrijven, om duurzame praktijken aan te nemen en duurzaamheidsinformatie te integreren in hun rapporteringscyclus
- 12.7 Duurzame praktijken bij overheidsopdrachten bevorderen in overeenstemming met nationale beleidslijnen en prioriteiten
- 12.8 Tegen 2030 garanderen dat mensen overal beschikken over relevantie informatie over en zich bewust zijn van duurzame ontwikkeling en levensstijlen die in harmonie zijn met de natuur
- 12.a Ondersteunen van ontwikkelingslanden ter versterking van hun wetenschappelijke en technologische mogelijkheden om de richting uit te gaan van meer duurzame consumptie- en productiepatronen
- 12.b Ontwikkelen en implementeren van instrumenten om de impact te monitoren van duurzame ontwikkeling op duurzaam toerisme dat werkgelegenheid creëert en de plaatselijke cultuur en producten promoot
- 12.c Inefficiënte subsidies voor fossiele brandstoffen die afvalproducerende consumptie aanmoedigen rationaliseren, door storende marktinvoeden uit de wereld te helpen, in overeenstemming met de nationale omstandigheden, ook door het belastingsysteem te herstructureren en deze schadelijke subsidies te laten uitdoven, waar deze bestaan, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke noden en omstandigheden in de ontwikkelingslanden en waarbij de mogelijke negatieve invloeden worden geminimaliseerd op hun ontwikkeling op een manier die de armen en de getroffen gemeenschappen beschermt

Vertaalslag voor lokale besturen

De regelgeving en normen voor het beheer van afval worden meestal bepaald door Europa en de nationale of regionale overheid. De EU-richtlijn 2008/98/EG verplicht tot het opstellen van plannen voor afvalmanagement en preventie van afvalproductie. Tegen 2020 moet 50% van het huishoudelijk afval en 70% van het bouwafval gerecycleerd worden. Afvalverbranding wordt mogelijk een nieuwe energiebron. Afval wordt meer en meer benaderd als een hulpbron dan als een probleem. Dit spoort samen met de nieuwe Europese voorstellen voor de circulaire economie waarin afvalverwerking en grondstoffenbeheer een cruciale rol spelen.

Afvalbeleid behoort tot de kernopdrachten van de lokale besturen: zij implementeren de regelgeving die door de EU wordt opgelegd.

- Verwerken van organisch afval tot compost en inschakelen van compostmeesters;
- Blijven inzetten op het sensibiliseren van de burgers voor het voorkomen van afval, voor het scheiden van afval en voor het tegengaan van zwerfvuil.

Lokale besturen kunnen inzetten op duurzaam aankoopbeleid waarbij rekening wordt gehouden met economische, ecologische en sociale criteria bij het uitschrijven van overheidsopdrachten:

- Hefboom voor duurzaam materialenbeheer;
- Een sturende rol opnemen in het verduurzamen van allerlei economische activiteiten;
- Inzetten op eerlijke handel, bv. door mee te werken aan de campagne van FairTradeGemeenten.

Lokale besturen kunnen inzetten op de ontwikkeling van een duurzame lokale voedselstrategie, waarbij ze o.a. burgers sensibiliseren voor een duurzame voedselconsumptie, door bv.:

- Organiseren van veggie-dagen;
- Aanbod van seizoensgroenten en -fruit op de gemeentelijke scholen en in hun keukens, en in de eigen administratie van het gemeentebestuur;
- Inschakelen van bekende chefs of koksscholen binnen de gemeente voor koken met seizoens- en streekgebonden gerechten of met restafval.

Neem dringend actie om de klimaatverandering en haar impact te bestrijden²

Waarover gaat het?

De klimaatverandering treft elk land in elk continent. Daarom dient het beleid maatregelen te voorzien en moeten burgers zich bewust worden van manieren van klimaataanpassing. De Verenigde Naties willen kwetsbare naties weerbaarder maken tegen natuurrampen.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 13.1 De veerkracht en het aanpassingsvermogen versterken van met klimaat in verband te brengen gevaren en natuurrampen in alle landen
 - 13.2 Maatregelen inzake klimaatverandering integreren in nationale beleidslijnen, strategieën en planning
 - 13.3 De opvoeding, bewustwording en de menselijke en institutionele capaciteit verbeteren met betrekking tot mitigatie, adaptatie, impactvermindering en vroegtijdige waarschuwing inzake klimaatverandering
-
- 13.a De verbintenis uitvoeren die door de ontwikkelde landen in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering genomen werd omtrent de doelstelling om tegen 2020 gezamenlijk jaarlijks \$ 100 miljard bijeen te brengen uit allerlei bronnen, om tegemoet te komen aan de behoeften van de ontwikkelingslanden in de context van aanzienlijke mitigatie-acties en van transparantie inzake implementatie, en om door deze kapitalisatie het Groene Klimaatfonds zo snel mogelijk volledig operationeel te maken
 - 13.b Mechanismen promoten om de capaciteit te vergroten in het kader van doeltreffende aan klimaatverandering gekoppelde planning en beheer in de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten, waarbij ook wordt gefocust op vrouwen, jongeren en lokale en gemarginaliseerde gemeenschappen

² We erkennen dat het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering het belangrijkste internationale, intergouvernementele forum is om het mondiale antwoord te organiseren op de klimaatverandering

Vertaalslag voor lokale besturen

Lokale besturen kunnen in hun beleid een belangrijke bijdrage leveren om klimaatveranderingen tegen te gaan, al liggen de meeste structurele ingrepen op Europees, nationaal en regionaal niveau.

- Strategische planning uitwerken om de stad of gemeente CO₂-neutraal te maken (planning tegen 2020 of 2030) waarin dwarsverbanden zitten met veel beleidsdomeinen zoals mobiliteit, water, energie, afval, ruimtelijke ordening, huisvesting, economie en industrie... Klimaatmitigatie en -adaptatie vergen een integrale aanpak;
- De Europese Burgemeestersconvenant hanteren als instrument om een beleid uit te stippelen;
- Samenwerking met bedrijven, wetenschappelijke instellingen en organisaties om de klimaatplannen lokaal te realiseren;
- Samenwerking en dialoog met de burgers om draagvlak te creëren voor het uitvoeren van de lokale klimaatplannen;
- Soms is er een spanningsveld tussen natuur en landbouw (zie instandhoudingsmaatregelen / Natuur 2000 gebieden). Het is noodzakelijk dat lokale besturen een analyse maken en bepalen wat zij als meerwaarde kunnen betekenen. Plattelandsgemeenten maken werk van klimaatbuffers, een gebied waar niets aan veranderd mag worden, zodat de natuur haar gang kan gaan. Zo kan men zien hoe het klimaat verandert en zich aanpast. Het kan gaan over een gebied met natuurpark of moerassen waar (bijzondere) planten en dieren (oa vogels) kunnen gedijen. Een cruciale vraag voor de nabije toekomst is nagaan hoe we het evenwicht tussen klimaat en landbouwvoedselbeleid kunnen herstellen;
- Internationale partnerschappen aangaan met lokale besturen of regio's in ontwikkelingslanden, om wederzijds te leren van elkaars aanpak om de klimaatsverandering te verminderen, of er mee om te kunnen gaan.

Behoud en maak duurzaam gebruik van de oceanen, de zeeën en de maritieme hulpbronnen

Waarover gaat het?

Zeeën en oceanen lopen gevaar en moeten beschermd worden. Overbevissing, afval en illegale visserij staan haaks op een duurzaam beleid. Onze omgang met water en afvalwater aan land speelt een sleutelrol in de bescherming van de zeeën en oceanen.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 14.1 Tegen 2025 de vervuiling van de zee voorkomen en in aanzienlijke mate verminderen, in het bijzonder als gevolg van activiteiten op het land, met inbegrip van vervuiling door rondrijvend afval en voedingsstoffen
- 14.2 Tegen 2020 op een duurzame manier zee- en kustecosystemen beheren en beschermen om aanzienlijke negatieve gevolgen te vermijden, ook door het versterken van hun veerkracht, en actie ondernemen om deze te herstellen en om te komen tot gezonde en productieve oceanen
- 14.3 De impact van de verzuring van de oceanen minimaliseren en aanpakken, ook via verhoogde wetenschappelijke samenwerking op alle niveaus
- 14.4 Tegen 2020 op een doeltreffende manier de visvangst reguleren en een einde maken aan overbevissing, aan illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en aan destructieve visserijpraktijken, en op wetenschap gebaseerde beheerplannen implementeren, om de visvoorraden zo snel mogelijk te herstellen, op zijn minst op niveaus die een maximale duurzame opbrengst kunnen garanderen zoals bepaald door hun biologische kenmerken
- 14.5 Tegen 2020 minstens 10% van de kust- en zeegebieden behouden, in overeenstemming met het nationale en internationale recht en gebaseerd op de beste beschikbare wetenschappelijke informatie
- 14.6 Tegen 2020 bepaalde vormen van visserijsubsidies afschaffen die bijdragen tot overcapaciteit en overbevissing, komaf maken met subsidies die bijdragen tot illegale, niet-aangegeven en ongereguleerde visserij en geen nieuwe vergelijkbare subsidies invoeren, erkennen dat een passende en doeltreffende speciale en gedifferentieerde behandeling van de ontwikkelingslanden en van de minst ontwikkelde landen integraal deel zou moeten uitmaken van de onderhandelingen inzake visserijsubsidies van de Wereldhandelsorganisatie
- 14.7 Tegen 2030 de economische voordelen vergroten voor kleine eilandstaten en voor de minst ontwikkelde landen van het duurzaam gebruik van mariene rijkdommen, ook via het duurzaam beheer van visserij, aquacultuur en toerisme
- 14.a De wetenschappelijke kennis vergroten, onderzoekscapaciteit ontwikkelen en mariene technologie overdragen, waarbij rekening wordt gehouden met de criteria en richtlijnen van de Intergouvernementele Oceanografische Commissie inzake de overdracht van mariene technologie, om de gezondheid van de oceaan te verbeteren en de bijdrage te verruimen van de mariene biodiversiteit tot de ontwikkeling van ontwikkelingslanden, in het bijzonder kleine eilandstaten en de minst ontwikkelde landen
- 14.b Toegang verschaffen aan kleinschalige ambachtelijke vissers tot mariene hulpbronnen en markten
- 14.c Het behoud en het duurzaam gebruik van oceanen en hulpbronnen versterken door het implementeren van internationaal recht zoals dat wordt weerspiegeld in het VN-Zeerechtverdrag, dat een wettelijk kader voorziet voor het behoud en het duurzaam gebruik van oceanen en hun hulpbronnen, zoals ook wordt vermeld in paragraaf 158 van "De toekomst die wij willen"

Vertaalslag voor lokale besturen

Het zijn voornamelijk de 10 kustgemeenten die in samenwerking met de Vlaamse (en federale) overheid instaan voor het maritiem beheer:

- Samen met de Vlaamse overheid blijven inzetten op het beschermen van de kustlijn door het verbreden van het strand, het verstevigen van de golfbrekers, bouwen van keerdammen;
- Samenwerking tussen de kustgemeenten o.a. via het kustburgemeestersoverleg;
- In overleg met de vissers duurzame bevissing stimuleren in de Noordzee;
- Acties faciliteren voor het opruimen van afval op de stranden, vaak in samenwerking met vrijwilligers en organisaties.

Maar ook alle andere gemeenten die niet raken aan een zee of oceaan, samen met de diverse actoren die instaan voor het water- en afvalwaterbeheer aan land, hebben een sleutelrol te spelen in de bescherming van zeeën en oceanen. Dit doet de gemeente bijvoorbeeld door:

- Burgers te sensibiliseren over het gebruik van microplastiek in ons dagelijks leven dat terecht komt in het afvalwater en welke duurzame oplossingen dit kunnen voorkomen;
- Nieuwe en bestaande bedrijventerreinen te sturen voor duurzaam afvalwaterbeheer;
- Burgers informeren en sensibiliseren rond bedreigde vissoorten en MSC- en ASC-keurmerk voor vis (vergelijk FSC-label voor hout);
- Via de eigen stedenband of via organisaties uit de civiele samenleving programma's van duurzaam afvalwaterbeheer en de bescherming van zeeën en oceanen ondersteunen in ontwikkelingslanden.

Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen, beheer bossen duurzaam, bestrijd woestijnvorming en landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe

Waarover gaat het?

Ecosystemen op land zoals bossen, moerassen en gebergten dienen beschermd te worden. Behoud van de biodiversiteit is prioritair. Aangetaste natuurgebieden worden hersteld.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

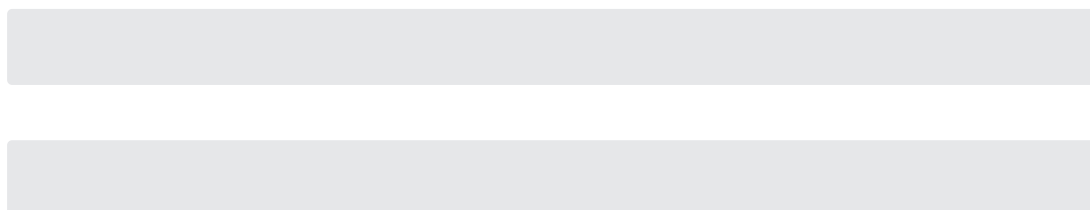
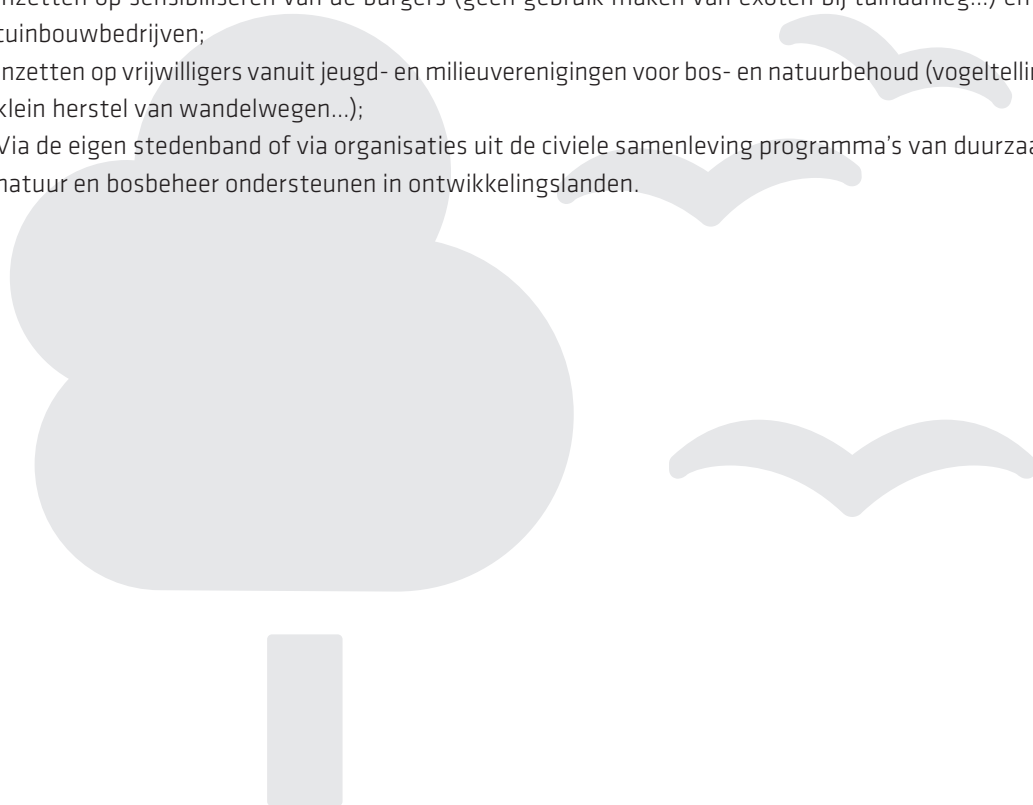
- 15.1 Tegen 2020 het behoud, herstel en het duurzaam gebruik van terrestrische en inlandse zoetwaterecosystemen en hun diensten waarborgen, in het bijzonder bossen, moeraslanden, bergen en droge gebieden, in lijn met de verplichtingen van de internationale overeenkomsten
- 15.2 Tegen 2020 de implementatie bevorderen van het duurzaam beheer van alle soorten bossen, de ontbossing een halt toeroepen, verloederde bossen herstellen en op duurzame manier bebossing en herbebossing mondiaal opvoeren
- 15.3 Tegen 2030 de woestijnvorming tegengaan, aangetast land en gedegradeerde bodem herstellen, ook land dat wordt aangetast door woestijnvorming, droogte en overstromingen, en streven naar een wereld die qua landdegradatie neutraal is
- 15.4 Tegen 2030 het behoud garanderen van de ecosystemen in de bergen, met inbegrip van hun biodiversiteit, om hun vermogen te versterken voordelen te genereren die essentieel zijn voor duurzame ontwikkeling
- 15.5 Dringende en doortastende actie ondernemen om de aftakeling in te perken van natuurlijke leefgebieden, het verlies van biodiversiteit een halt toe te roepen en, tegen 2020, de met uitsterven bedreigde soorten te beschermen en hun uitsterven te voorkomen
- 15.6 Bevorderen van het eerlijk en billijk verdelen van de voordelen die voortvloeien uit het gebruik van genetische hulpbronnen en bevorderen van gepaste toegang tot dergelijke hulpbronnen, zoals internationaal overeengekomen
- 15.7 Dringend actie ondernemen om een einde te maken aan stroperij en de handel in beschermde planten- en diersoorten en zowel de vraag naar als het aanbod van illegale producten afkomstig van deze planten- en diersoorten aan te pakken
- 15.8 Tegen 2020 maatregelen invoeren om de invoering van invasieve uitheemse soorten in land- en waterecosystemen te beperken en hun impact op aanzienlijke wijze te beperken, en de prioritaire soorten controleren of uitroeien
- 15.9 Tegen 2020 ecosysteem- en biodiversiteitswaarden integreren in nationale en plaatselijke planning, ontwikkelingsprocessen, strategieën en plannen inzake armoedebestrijding
- 15.a Financiële hulpbronnen mobiliseren en aanzienlijk verhogen vanuit allerlei bronnen om de biodiversiteit en de ecosystemen te vrijwaren en op duurzame wijze te gebruiken
- 15.b Aanzienlijke middelen mobiliseren vanuit allerlei bronnen en op alle niveaus om duurzaam bosbeheer te financieren en gepaste stimuli te verschaffen aan ontwikkelingslanden om een dergelijk beheer te organiseren, ook voor behoud en herbebossing
- 15.c De wereldwijde inspanningen ter bestrijding van stroperij en illegale handel in beschermde diersoorten opvoeren, ook door verhoging van de capaciteit van plaatselijke gemeenschappen in hun streven naar kansen inzake een duurzaam bestaan

Vertaalslag voor lokale besturen

Het beleid voor natuur- en bosbeheer ligt voornamelijk op Vlaams niveau. Lokale besturen spelen hierin een aanvullende rol.

Lokale besturen kunnen:

- Als partners van het Vlaams Agentschap Natuur en Bos de openbare bossen voor recreatief gebruik inzetten;
- Een brugfunctie zijn tussen natuurbeheer en economie/landbouw (bv. akkerkanten inzaaien met bloemen via subsidies). Zie ook beheersovereenkomsten met de Vlaamse Landmaatschappijen;
- In hun eigen groenbeheer en ruimtelijk beleid aandacht hebben voor biodiversiteit;
- Inzetten op sensibiliseren van de burgers (geen gebruik maken van exoten bij tuinaanleg...) en bij tuinbouwbedrijven;
- Inzetten op vrijwilligers vanuit jeugd- en milieuverenigingen voor bos- en natuurbehoud (vogeltelling, klein herstel van wandelwegen...);
- Via de eigen stedenband of via organisaties uit de civiele samenleving programma's van duurzaam natuur en bosbeheer ondersteunen in ontwikkelingslanden.

Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en open instellingen

Waarover gaat het?

Vrede, veiligheid en rechtszekerheid zijn essentieel voor een betere wereld. Daarbij hoort ook de bescherming van kinderen tegen misbruik of mishandeling en de strijd tegen corruptie. Mensen hebben recht op competent en eerlijk bestuur op alle niveaus.

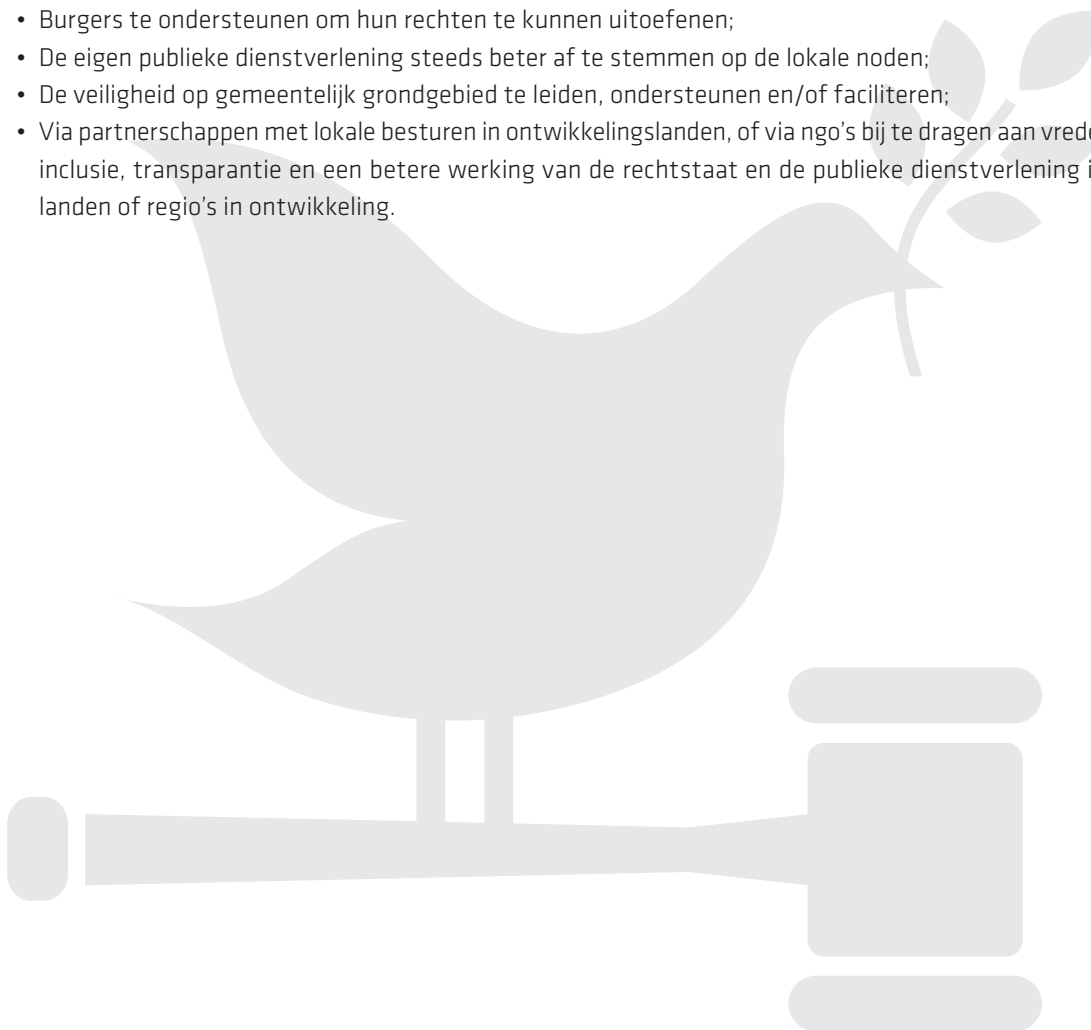
Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

- 16.1 Alle vormen van geweld en de daaraan gekoppelde sterftcijfers wereldwijd aanzienlijk terugschroeven
- 16.2 Een einde maken aan het misbruik, de exploitatie, de handel en van alle vormen van geweld tegen en het martelen van kinderen
- 16.3 De rechtsregels bevorderen op nationaal en internationaal niveau en gelijke toegang tot het rechtssysteem voor iedereen garanderen
- 16.4 Tegen 2030 ongewettigde financiële en wapenstromen aanzienlijk indijken, het herstel en de teruggave van gestolen goederen versterken en alle vormen van georganiseerde misdaad bestrijden
- 16.5 Op duurzame wijze komaf maken met corruptie en omkoperij in al hun vormen
- 16.6 Doeltreffende, verantwoordelijke en transparante instellingen ontwikkelen op alle niveaus
- 16.7 Ontvankelijke, inclusieve, participatieve en representatieve besluitvorming op alle niveaus garanderen
- 16.8 Verruimen en versterken van de participatie van de ontwikkelingslanden in de instellingen van mondiaal bestuur
- 16.9 Tegen 2030 een wettelijke identiteit voorzien voor iedereen, met inbegrip van geboorteregistratie
- 16.10 Publieke toegang tot informatie en beschermen van fundamentele vrijheden, volgens de nationale wetgeving en internationale overeenkomsten garanderen
- 16.a Versterken van de relevante nationale instellingen, ook via internationale samenwerking, voor het opbouwen van capaciteit op alle niveaus, in het bijzonder in de ontwikkelingslanden, om geweld te voorkomen en terrorisme en misdaad te bestrijden
- 16.b Bevorderen en afdwingen van niet-discriminerende wetten en beleidslijnen voor duurzame ontwikkeling

Vertaalslag voor lokale besturen

Lokale besturen zijn goed geplaatst om hun bijdrage te leveren aan een veilige, inclusieve en op recht gebaseerde maatschappij door:

- In te zetten op sociale cohesie, met bijzondere aandacht voor samenleven in de publieke ruimte;
- Een goed integratie- en inburgeringsbeleid te voeren door gebruik te maken van de Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor (LIM) en het taalaanbod te verzekeren;
- Te kiezen voor een divers personeelsbeleid;
- In te zetten op inspraak en participatie van de brede bevolking en van specifieke groepen (bv. etnische-culturele minderheden; mannen én vrouwen, kansarmen);
- Erkenning te geven aan de lokale gemeenschappen en ermee in dialoog gaan;
- Zorg te dragen voor wijkontwikkeling;
- Burgers te ondersteunen om hun rechten te kunnen uitoefenen;
- De eigen publieke dienstverlening steeds beter af te stemmen op de lokale noden;
- De veiligheid op gemeentelijk grondgebied te leiden, ondersteunen en/of faciliteren;
- Via partnerschappen met lokale besturen in ontwikkelingslanden, of via ngo's bij te dragen aan vrede, inclusie, transparantie en een betere werking van de rechtstaat en de publieke dienstverlening in landen of regio's in ontwikkeling.

Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd partnerschap voor duurzame ontwikkeling

Waarover gaat het?

De Verenigde Naties verwachten meer samenwerking: tussen bedrijven, regeringen, burgers en organisaties, maar ook tussen alle spelers onderling. Technologie, het delen van kennis, handel, financiën en data zijn heel belangrijk. Samenwerking vormt de sleutel voor verdere duurzame groei.

Subdoelstellingen relevant voor lokale besturen

Financiën

- 17.1 Versterken van de binnenlandse middelenmobilisatie (DRM), ook via internationale steun aan ontwikkelingslanden, om de binnenlandse capaciteit te verbeteren voor het innen van belastingen en andere inkomsten
- 17.2 Ontwikkelde landen dienen ten volle hun verbintenissen aangaande officiële ontwikkelingshulp te implementeren, waaronder ook de verbintenis van vele ontwikkelde landen om 0,7% van het bruto nationaal inkomen te besteden aan officiële ontwikkelingshulp voor ontwikkelingslanden (ODA/GNI) en 0,15% tot 0,20% ontwikkelingshulp aan de minst ontwikkelde landen; ODA-donoren worden aangemoedigd om voor zichzelf een doelstelling te bepalen om minstens 0,2% van de ODA te besteden aan de minst ontwikkelde landen
- 17.3 Bijkomende financiële middelen voor ontwikkelingslanden mobiliseren vanuit verschillende bronnen
- 17.4 Ontwikkelingslanden bijstaan in hun streven naar schuldhoudbaarheid op lange termijn via gecoördineerde beleidslijnen waarbij aandacht wordt besteed aan het aanmoedigen van de schuldfinanciering, de schuldverlichting en de schuldherstructurering, indien van toepassing, en de externe schuld aanpakken van arme landen met een grote schuldenlast om hun schulden crisis in te perken
- 17.5 Regelingen goedkeuren en uitvoeren die investeringen in de minst ontwikkelde landen moeten bevorderen

Technologie

- 17.6 Versterken van de Noord-Zuid-, de Zuid-Zuid- en de regionale en internationale trilaterale samenwerking inzake wetenschap, technologie en innovatie en vergemakkelijken van de toegang daartoe; en het delen van kennis uitbreiden volgens voorwaarden die wederzijds worden bepaald, ook via de verbeterde coördinatie tussen bestaande mechanismen, in het bijzonder op het niveau van de Verenigde Naties, en via een mondiaal mechanisme voor de facilitering van technologie
- 17.7 De ontwikkeling, overdracht, verspreiding en verdeling van ecologische technologieën aan ontwikkelingslanden volgens gunstige voorwaarden, ook inzake gunstige en preferentiële bepalingen, zoals wederzijds overeengekomen
- 17.8 De technologiebank en het mechanisme voor het opbouwen van wetenschappelijke, technologische en innoverende capaciteit voor de minst ontwikkelde landen volledig operationeel maken tegen 2017 en het gebruik opdrijven van de technologie die dit mogelijk moet maken, in het bijzonder de informatie- en communicatietechnologie

Capaciteitsopbouw

- 17.9 De internationale steun verhogen voor het implementeren van doeltreffende en doelgerichte capaciteitsopbouw in ontwikkelingslanden ter ondersteuning van nationale plannen die erop gericht zijn om alle Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen te implementeren, ook via de Noord-Zuid-, Zuid-Zuid- en trilaterale samenwerking

Handel

- 17.10 Een universeel, op regels gebaseerd, open, niet-discriminerend en billijk multilateraal handelssysteem bevorderen onder de Wereldhandelsorganisatie, ook via het volbrengen van de onderhandelingen onder de Ontwikkelingsagenda van Doha van deze organisatie
- 17.11 De export van ontwikkelingslanden aanzienlijk doen toenemen, in het bijzonder met de bedoeling om het aandeel van de minst ontwikkelde landen in de mondiale export tegen 2020 te verdubbelen
- 17.12 Tijdig de implementatie realiseren van belasting- en quotavrije markttoegang op blijvende wijze voor alle minst ontwikkelde landen, in overeenstemming met de beslissingen van de Wereldhandelsorganisatie, ook door ervoor te zorgen dat de voorkeursregels die van oorsprong van toepassing zijn op import van de minst ontwikkelde landen, transparant en eenvoudig zijn, en bijdragen tot het vergemakkelijken van markttoegang

Systemische kwesties

Beleids- en institutionele coherentie

- 17.13 De globale macro-economische stabiliteit versterken, ook via beleidscoördinatie en beleidscoherentie
- 17.14 Beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling versterken
- 17.15 De beleidsruimte en het leiderschap van elke land respecteren om beleidslijnen uit te werken en om duurzame ontwikkeling te implementeren om een einde te maken aan armoede

Partnerschappen met meerdere belanghebbenden

- 17.16 Het Globaal Partnerschap voor duurzame ontwikkeling versterken, aangevuld door partnerschappen met meerdere belanghebbenden (multi-stakeholderpartnerschappen) en kennis, expertise, technologie en financiële hulpmiddelen mobiliseren en delen met het oog op het bereiken van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in alle landen, in het bijzonder in de ontwikkelingslanden
- 17.17 Doeltreffende openbare, publiek-private en maatschappelijke partnerschappen aanmoedigen en bevorderen, voortbouwend op de ervaring en het netwerk van partnerschappen

Gegevens, monitoring en verantwoordingsplicht

- 17.18 Tegen 2020 de steun voor capaciteitsopbouw verhogen aan ontwikkelingslanden, inclusief de minst ontwikkelde landen en de kleine eilandstaten, om de beschikbaarheid van hoogwaardige, actuele en betrouwbare gegevens opgedeeld naar inkomen, gender, leeftijd, ras, etnische afkomst, migratiestatus, handicap, geografische locatie en andere kenmerken relevant in een nationale context, aanzienlijk op te drijven
- 17.19 Tegen 2030 voortbouwen op bestaande initiatieven om metingen te ontwikkelen met betrekking tot de vooruitgang van duurzame ontwikkeling die kunnen dienen als aanvulling op het bruto binnenlands product, en de statistische capaciteitsopbouw ondersteunen in ontwikkelingslanden

Vertaalslag voor lokale besturen

De opdracht om de implementatiemiddelen te versterken en partnerschappen aan te gaan geldt voor alle overheidsniveaus, voor de civiele maatschappij, bedrijven, organisaties en instellingen.

Lokale besturen kunnen ervoor kiezen gemeentelijke middelen vrij te maken (bv. 0.7% van het gemeentelijk budget) om het lokaal mondiaal beleid te ondersteunen.

Gemeentebesturen zijn ook betrokken in een groot aantal samenwerkingsverbanden en partnerschappen om hun beleid te kunnen uitvoeren en gestalte geven.

In de internationale context kunnen zij ervoor kiezen gemeentelijke middelen vrij te maken bv. om een stedenband aan te gaan, om met een partnergemeente samen te werken zodat beide besturen in hun dienstverlening aan de burger en hun beleidsvoering erop vooruit gaan. Zij kunnen er ook voor kiezen om bv. ngo's, socio-culturele verenigingen, diaspora-organisaties, ziekenhuizen, hogescholen, bedrijven etc. in de gemeente te betrekken of te ondersteunen in programma's van duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden. De Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen vormen een uitstekend kader om gericht samen te werken aan bepaalde thema's en onderwerpen.

Aanvullende informatie

Verenigde Naties

- Algemeen: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- Kennisplatform: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1300>
- Opleidings- en onderzoekscentrum Cifal Flanders/UNITAR: www.cifal-flanders.org

België

- Federaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling: <http://fido.belgium.be/nl> (typ in de zoekfunctie: Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen; zo vind je de Engelse, Franse en Nederlandse vertaling en ander nieuws en documenten).

Vlaanderen

- <http://do.vlaanderen.be/vn-doelstellingen>

Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG vzw)

- <http://www.vvsg.be/Internationaal/Noord-Zuid/Pages/De-duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen.aspx>

11.11.11

- Het politieke standpunt van 11.11.11: <http://www.11.be/wat-doet-11-11-11/item/pistes-voor-de-uitvoering-van-de-duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen-in-belgie>
- De coalitie 'De Tijd Loopt': <http://www.action2015.be/info-sdgs>

REDACTIE

Dienst internationaal VVSG

FOTOGRAFIE

Bart Lasuy
Stefan Dewickere
VVSG Internationaal

VORM

Ties Bekaert,
communicatiedienst VVSG

Vereniging van Vlaamse
Steden en Gemeenten
Paviljoenstraat 9
1030 Brussel
T 02 211 55 00
F 02 211 56 00
internationaal@vvsg.be
www.vvsg.be

Met de steun van
DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

 Vlaanderen
verbeelding werkt

